

GIL SCOTT-HERON

Çeviri: SUAT ERTÜZÜN

♥ can
roman

GIL SCOTT-HERON
ZENCİ FABRİKASI

The Nigger Factory, Gil Scott-Heron

© 1972, Gil Scott-Heron

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Aralık 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Editör: Berrak Göçer

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3643-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750736438

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

GIL SCOTT-HERON
ZENCİ FABRİKASI

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

Suat Ertüzün

GIL SCOTT-HERON, şair, müzisyen, yazar ve aktivist. 1949'da Chicago'da doğan Scott-Heron, hip hop'a öncülük edecek müzikli şiir performanslarıyla 1970'ler ve 1980'lere damgasını vurmuştu. “*The revolution will not be televised*”, “Devrim televizyonda yayınlanmayacak” cümlesiyle edebiyat ve kültür dünyasında kendisi bir devrim yapan Scott-Heron'ın etkisi günümüzde hâlâ yankılanıyor. *The Vulture* (Akbaba) ve *Zenci Fabrikası* adlı iki romanı, *The Last Holiday* (Son Bayram) adlı bir anı kitabı bulunan Scott-Heron 2011'de New York'ta öldü.

SUAT ERTÜZÜN, 1971'de Hollanda'da doğdu. İlkokulu Hollanda'da, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okudu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 1996'da bitirdi. Bir süre bankacılık ve turizm sektöründe çalıştıktan sonra çevirmenlik yapmaya başladı. Oscar Wilde, Kiran Desai, J.M. Coetzee, Rudolfo Anaya, Julia Glass, John Hughes, Sybille Bedford, John Banville, Patricia Highsmith, Stephen Greenblatt, Aimee Bender, V.S. Naipaul, Arundhati Roy gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Bu kitap
Üretim bandında tanıştığım kardeşlerim
Jackie Brown
Victor Brown
David Barnes
Brian Jackson
Eddie Knowles
ve
Charlie Saunders'a
ithaf edilmiřtir.

Yazarın Notu

Siyah üniversiteler ve yüksekokullar, siyah insanlar için hem bir nimet hem bir lanet olageldi. Bu kurumlar sayesinde insanlarımızdan binlercesi, başka türlü asla bulamayacakları bir eğitim fırsatına kavuştu. Bu kurumlar birçok kişide yeni bir şeref ve haysiyet duygusu yeşertti. Fakat kimseye eşitlik sağlamadılar. Öğrenciler Amerika'nın dört bir yanında değişim için gösteri yaparken, siyah eğitimcilerin bu gerçeği görmesi gerekir.

Medyanın yaşadığımız dünyayı iyice küçülttüğü söylenip duruyor. Uzak bir üniversiteye gidip de ülkenin her yerindeki kız ve erkek kardeşlerimize zulmetmeyi sürdüren ırkçı düzenden tümüyle habersiz olmak artık imkânsız. Siyah yükseköğretim kurumlarına devam eden insanlar olarak, bir canavarın dişleri arasında sıkışıp kaldığımızı fark etmişken, o kurumları hâlâ güvenli birer liman olarak görmemiz mümkün değil.

Değişim vakti geldi de geçiyor. Amerikan rüyası denen fanteziyi siyahlar artık birer dümen olarak görüyor ve insanlar, yıllar süren düzmece bir öğrenimden sonra bile kendilerini hayatın temel ihtiyaçlarından yine de mahrum bırakan bir çarkın parçası olmaya çalışmaktan bıktı usandı. Üniversite diploması "özgürlük treni"ne binmeyi sağlamıyor; olsa olsa, hayatı denetleyen ve yok eden düzenekler hakkında daha fazla bilgi edinmemize imkân veriyor ve bu imkânla, Amerika'nın temsil ettiği ikiyüzlülüğün ve yanılısamanın içyüzünü görmemize fırsat tanıyor.

Eğitimde yeni ufukların keşfedilmesi gerek. Eğitimcilerimizin, akademik sahtekârlığı besleyen değerlendirme sistemi-

ni oturup ciddi ciddi ele alması gerek. Entelektüel odağımız Yunan ve Batı düşüncesinden Doğu ve Üçüncü Dünya düşüncesine doğru kaymalı. Sanat alanında beyazdan değil, siyahtan örnek almalıyız.

Yükseköğretimdeki asıl sorun, zamanımızda köklü değişimler yaşandığı halde eğitimci ve yöneticilerin, Amerika'nın gelişimini de büyük ölçüde yavaşlatan bürokratik formaliteler içinde bata çıka yüzmeye devam etmesinden kaynaklanıyor. Beyaz adamı taklit edeceğiz derken yine yaya kaldık. İnsanlığın bilgi birikimi şaşırtıcı bir hızla büyürken kurumlarımız beyazlara özenen, yürekte değil ezberden tepkiler veren yarı-düşünürler yetiştirmekle yetiniyor.

1970'lerin siyah öğrencileri "boktan diplomalara" ve "zenci eğitime" kanmayacak. Nitekim ikiyüzlülüğün ve beyin yıkama yöntemlerinin farkında olarak onlar da başka alternatiflerin arayışındalar. Köklü bir yeniden yapılanma ihtiyacını görece kadar akıllı olan eğitimcilerin yardımıyla, üniversiteyi bitirip çalışma dünyasına atıldıktan sonra gerçek sorunlarla yüzleşmeleri gerekeceğini anlayan ve bir kâğıt parçasının toplum içinde onlara iddia edilen fırsatları sunmayacağını bilen siyah düşünürler ve siyah düşünce için yeni bir çığır açılacak. Eğitim sürecindeki kandırmacalar onları dertlerinin biteceğine inandıramayacak. Siyah öğrenciler üniversiteden birer siyah olarak mezun olacaklar.

ÇARŞAMBA AKŞAMI

1

Akşam Yedide Gelen Telefon

Earl Thomas çenesinin altında kalan tıraş köpüğünü silerken telefon çaldı. Komşusu Zeke açar diye bekledi Earl; ama tiz sesli alet ikinci kez çalmaya başlayınca banyonun kapısını açıp ahizeyi yerinden kaldırdı.

“Ben Earl Thomas,” diye cevapladı.

Pes bir ses, “Thomas?” diye gürledi. “Ben de Ben King. Bugün öğleden sonra öğrencilerle olan toplantı için arıyorum.”

Earl, “Toplantı mı? Ne toplantısı?” diye sordu. Gerçi sorunun cevabını maalesef tahmin edebiliyordu.

“Bugün dört buçuk gibi MJUMBE’nin öğrencilerle bir buluşması oldu. Zencibaşı Calhoun için bazı talepler belirlemiştik ve öbür arkadaşların konu hakkında fikirlerini almak istedik... seni daha önce de aradım ama meşgul çalışıyordu.”

Earl, “Zeke’tir,” diye mırıldandı.

“Ne?”

“Bir şey değil.”

King, “Her neyse,” diye devam etti. “Şu mereti adama vermeden önce senle konuşmak istediğimiz için aramıştım ama dediğim gibi, sana ulaşamayınca basıp çiftliğe gittik.” King güldü. “Calhoun evde yoktu, o yüzden yine arıyorum.”

“Hı hı...”

King, “Senin de işin içinde olmak isteyeceğini düşündük,” diye ekledi.

King’in tek yanlı konuşması boyunca ahizeden akan şu alaycı üslubu Earl’ün sinirlerini bozmaya başlıyordu. Çok acayip işler dönüyordu ortalıkta ve Earl’ün bunu daha oracıkta çözmesi gerekiyordu ama kafasında dünya kadar düşünce cirit atıyordu. Zihninde koca bir düğüm olan o düşünceleri yavaşlatmanın bir yolu yoktu. King ne talebinden söz ediyordu? Neden kimse ona hiçbir şey söylememişti? Sorular gitgide hızlanarak aklına üşüşüyor, King’in ahizeden ağır ağır sızan sözlerini bulandırıyordu.

“Ne dedin?” diye sordu Earl. “Son kısmı kaçırdım.”

“Buraya gelmen ne kadar sürer diye sordum.”

“Nereye gelmem?”

King, “Ee, kardeşlik evinde üçüncü kattayız,” dedi.

Earl, “Herhalde yirmi dakikada orada olabilirim,” diye bir hesap yaptı.

King, “Tamam o zaman,” diye güldü. “Bekliyoruz!”

Konuşma bitmişti. Earl saç çizgisindeki kuyulardan terin ilk defa boncuk boncuk kopup yükseldiğini hissediyordu. Ahizenin basıncından kurtulan sol kulağında kan yine dolaşmaya başlamıştı. Yüzüne zoraki, marazlı bir gülümseme yayıldı.

O an elinden bir şey gelmezdi. Sanki altıncı sınıfa geri dönmüş ve okuldan eve dönen kız arkadaşına bir başkası el koymuştu. Dünyadaki herkes ne yapacağını görmek için durmuş, izliyordu. Ama yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Garip onu uyarmıştı. Kanun uyarmıştı. Kampüsün nabzını hissetmişti. Hepsinin mesajı aynıydı: “MJUMBE bir işler çeviriyor!” Fakat Earl Thomas aceleci gençlerden değildi. Bir talep listesi hazırlıyor, oradaki her kalemi müteveli heyetiyle ve idareyle ayrıntılı olarak ele alıyordu. Calhoun’un peşine düştüğü zaman hiç-

bir şeyin eksik kalmadığından emin olmak zorundaydı. Oysa şimdi tüm çalışması çöpü boylamak üzereydi.

Yüksek sesle, "Victor Johnson hangi cehennemde?" diye söylendi.

Sutton Üniversitesi'nin haftalık gazetesi *The Statesman*'ın genel yayın yönetmeniydi Victor Johnson. Earl onu sık sık "genel yayın her şeyi" olarak anardı çünkü kampüste gazetenin işleriyle uğraşan ondan başka kimse yoktu. Vic bir darbeyi haber yapmayacaksa neyi yapacaktı? Öğrenci Yönetim Birliği başkanının alaşağı ediliş hikâyesini basmayacaktı da neyi basacaktı? ZBZ Kızlar Kulübü gibi boktan konuların haberini yapıp duruyorlardı.

Earl küvetin bir yanına doğru iyice ağırlığını verdi. Kafasının içinde bir ses, Gördün mü, gördün mü! diye kekeleyordu. Burada bornozunla oturmuş, suratına tıraş kolonyası çarparken ikiyüzlü orospu çocukları etrafta cirit atıp sırtından aşağı buz gibi suları boşaltıyor! Ve sen, herkes sana olacakları söylediği için şaşırılmış rolü kesmekten bile âcizsin...

Earl geri saymaya başladı. Siyasi takviminde işaretili bazı tarihleri hatırlamak için beynini zorluyor, önemli olduğunu hissettiği ama bir türlü parmak basamadığı kaypak bir düşünceyi yakalamaya çalışıyordu. Bugün Ekim'in 8'iydi. Okul 9 Eylül'de açılmıştı. Bir önceki senenin mayısında seçilmiş ve 1 Haziran'da göreve başlamıştı. Öğrencilere, gelecek eylülün sonuna kadar belli başlı sorunlarının bir liste halinde belirlenip onaylarına sunulacağı konusunda söz vermişti. Fakat bu iş sandığından uzun sürmüştü. Eski yönetmelikler ve Öğrenci Yönetim'in eski tüzüğü yapmak istediği her şeye engel oluyordu. Kum bataklığına gömülen biri gibi çırpınıp durmuştu; mücadele ettikçe daha çok batmıştı. Her şey Kanun'un tahmin ettiği kadar kötü çıkmıştı: "Bu düzen

içinde istesen de iki ayağı kırık bir kaplumbağadan daha hızlı hareket edemezsin,” demişti arkadaşı.

Nitekim Earl, yol alamamış olduğu için King’in telefon etmesine bu kadar sinirlenmişti. Verilen mesaj şuydu: MJUMBE, üniversite rektörü Ogden Calhoun’a doğrudan ve arkasına hiçbir destek almadan saldıracaktı. Cesur bir hareketti tabii ama siyasi açıdan hiç de akıllıca değildi. Calhoun dokuz yıldır Sutton’daydı ve bunun bir sebebi vardı. Neye müsaade edilip edilemeyeceğini biliyordu. Hangi beş üniversiteyi yan yana getirirseniz getirin, okuldan attığı reformcu öğrencilerin sayısı hepsinin rektörünün attıklarının toplamından fazlaydı.

Earl banyonun lambasını söndürdü ve şıpidık terlikleriyle ikinci kattaki odasına indi. Mongo Santamaria’yı plaktan son ses çalan Zeke’in ve hiçbir zaman hiçbir hareketin olmadığı Yaşlı Hunt’ın odalarının önünden geçti.

Kapısını açarken kendi kendine alaycılıkla, “Demek büyük Sutton devrimi sonunda başlıyor,” diye mırıldandı. “Ve Earl Thomas’ın kışına tekme basıyorlar.”

Fakat bu arada başka bir soru aklına geldi. Niye onu aramışlardı? En iyi arkadaşları Kanun ve Garip’in niye *aramadıkları* bir yana, Baker onu Ben King’e niye aramıştı? Earl Thomas’la MJUMBE lideri Ralph Baker siyasi hasımdılar. Öğrenci Yönetim Birliği, ÖYB’nin başkanlık yarışında Earl, Baker’ı yenmişti. Peki şimdi neler oluyordu?

Earl’ü telefon hattının karşı ucuna bağlayan olaylar silsilesi, o an itibarıyla öbürlerini de Sutton Üniversitesi kampüsünde içten içe tutuşan füyeyeye bağlıyordu. Toplantı. Telefon çağrısı. Meşgul sinyali. Calhoun’un evde olmayışı. İkinci çağrı. Telefona Earl’ün çıkması. İnsan teninden bir fon üstünde milyonlarca olasılığın kombinasyonu iç içe geçmişti; alabildiğine uzanan domino taşları bir dokunuşla birbiri üstüne devrilmiş, beyaz noktalar-

dan oluşan çizgi dev bir çarpışmanın sonunda sessizce yerde yatan siyah dikdörtgenlerden yekpare bir yığına dönüşmüştü.

Earl aceleyle pantolonunu giydi. Elinden ne gelirdi? Herhalde hiçbir şey. Planlarını hayata geçirdikten sonra MJUMBE'den durmasını istemenin bir anlamı yoktu. İşleri hal yoluna koymak için ne kadar çok çalıştığını MJUMBE liderliğine açıklasa bile bir faydası olmazdı. Kimse beklemezdi. Gerçi en azından Earl'ün kendisi işin içindeydi ve bu yüzden sözü hiç olmazsa biraz kaale alınabilirdi. Durumu dışarıdan kontrol etmeye çalışmaktansa içeriye davet edilmiş olmak daha iyiydi. Öğrenciler onunla MJUMBE arasında cereyan edecekleri dikkatle izliyor olacaklardı. MJUMBE de şüphesiz onun paçayı sıyırmaması için izliyor olacaktı. Kısacası, herkesin gözü ondaydı.

Earl, "Buz, buz, buz," diye kendine telkin etti. "Buz gibi soğukkanlı olmalıyım."

Tren kalkmış, istasyonun görece güvenliğinden ayrılırken hız kazanmaya başlamıştı. İlk durak, Sutton kampüsündeki uyuz bir kulüp odası olacaktı. Earl, soğukkanlı olmazsa trenin daha fazla ilerlemeyebileceğini biliyordu. Ona binebilir miydi? Kuralları Baker ve King koyuyordu. Earl Thomas araya sıkışmıştı. Nasıl bir kumpas kurulduğunu bilemiyordu. Ama bir seçeneği olmadığını da farkındaydı. Sonuçta bir makinist değildi. Olsa olsa bir yolcuydu.

Gil Scott-Heron, sivil haklar ve “Siyah Gücü” hareketlerinin ortasında, “**The revolution will not be televised**”, “Devrim televizyondan yayınlanmayacak” cümlesiyle edebiyat ve kültür dünyasında kendisi bir devrim yapmıştı. Şair, müzisyen, yazar ve aktivist kimlikleriyle tanınan Scott-Heron, **Zenci Fabrikası**’nda tüm sıfatlarını harmanlayarak ortaya koyduğu bir hikâyeyi anlatıyor.

Zenci Fabrikası, 1960’larda Virginia’daki bir üniversitede yaşanan öğrenci ayaklanmalarını konu alıyor. Bir yanda öğrencilerin taleplerine kulak asmayan Sutton Üniversitesi yönetimi, bir yanda işleri sükünlele halletmeye çalışan Öğrenci Birliği, bir yanda uç eylemleri göze almış yeni bir öğrenci oluşumu – bu üç aktörün çekişmesiyle olaylar geri dönüşü olmayan, acı bir yola giriyor. Gil Scott-Heron **Zenci Fabrikası**’nda eylem ile eylemsizlik, hak arayışı ile haksızlık meseleleri üzerinden toplumsal bir panorama sunuyor.

“Gil Scott-Heron yirmi yıldır çoğumuzun unutmayı tercih ettiği insanlık hallerini olduğu gibi gözler önüne seriyor.”

– The Washington Post

“[Bu roman] Scott-Heron’ın albümlerine has öğeleri içeriyor: Güçlü bir toplumsal eleştiri, gerçekçi sokak imgeleri ve rahatsız edici bir hiciv ama aynı zamanda bir duyarlılık, romantizm ve şehvet.”

– The Independent

